

An Examination of the Political Positions of Gholamreza Mahdavi, Representative of Mashhad in the Sixth National Consultative Assembly

Hadi Vakili¹ , Mahmood Seddiqi², Abbas Sarafrazi³

1. Associate Professor, Department of History, Faculty of Literature and Humanities, Ferdowsi University, Mashhad, Iran. (Corresponding author) vakili@um.ac.ir
2. M.A. in History, Department of History, Faculty of Literature and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Iran. mahmud.seddiqi@gmail.com
3. Associate Professor, Department of History, Faculty of Literature and Humanities, Ferdowsi University, Mashhad, Iran. ab.sarafrazi@um.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 25 October 2025

Received in revised form: 29 November 2025

Accepted: 25 April 2026

Available online: 21 August 2026

Keywords:

Gholamreza Mahdavi (Rāis al-Tujjār),
Representatives of Mashhad,
Sixth National Consultative Assembly,
Reza Shah Pahlavi.

Abstract

Introduction

Following the victory of the Constitutional Revolution in 1906, the Qajar government was compelled to accept popular demands and acquiesce to the establishment of constitutional rule and the rule of law. Consequently, Iran joined the ranks of constitutional states, and the First National Consultative Assembly (Majles), composed of representatives elected by the nation, was convened. During the Fifth National Consultative Assembly, Reza Khan, then serving as Minister of War, secured extensive influence over the legislature through military intervention in the electoral process in his own favor. Subsequently, after consolidating political power and founding the Pahlavi dynasty in 1925, he ascended the throne as Reza Shah. Against this political backdrop, the Sixth National Consultative Assembly, the first parliament of the Pahlavi era, was convened in the second year of his reign.

In his inaugural address at the opening ceremony of the Sixth Assembly, Reza Shah outlined his expectations and views regarding the duties and responsibilities of the members of parliament. During its tenure, the Assembly enacted several landmark pieces of legislation, including the Trans-Iranian Railway Act, the National Bank of Iran Act, the Judicial Reorganization Act, and the Civil Registration Act. Furthermore, the implementation of the Judicial Reorganization Act paved the way for the abolition of the Capitulations. In addition, the Municipal Law, which had originally been enacted during the First National Consultative Assembly and subsequently revised in the fourth and fifth parliamentary terms, was reconsidered in the Sixth Assembly. The representatives' proposed amendments were referred to the relevant parliamentary committee for further examination. In the realm of foreign affairs, the Sixth Assembly also ratified legislation concerning insurance, fisheries, and customs agreements with the Soviet Union, as well as treaty agreements concluded with Poland and Afghanistan.

from a political perspective, the events and developments of this period, as well as the manner in which members of parliament responded to them, deserve particular attention. In July 1926, military garrisons in Khorasan and Salmas in West Azerbaijan staged uprisings. Other major political developments of this parliamentary term included the unsuccessful assassination attempt on Seyyed Hassan Modarres, a member of parliament, the impeachment of Mostowfi al-Mamalek's cabinet, the uprising of Haj Aqa Nourollah Esfahani, and the assassination of Amir Tahmasb, a minister in the cabinet of Mehdi-Qoli Khan Hedayat.

Cite this article: Vakili, H. (2025). ite this article: Vakili, H. (2025). An Examination of the Political Positions of Gholamreza Mahdavi, Representative of Mashhad in the Sixth National Consultative Assembly. *Journal of Documentary and Archived Studies*, 4(1), 24-42. *Journal of Documentary and Archival Studies*.

© The Author(s) retain the copyright.

Publisher: The Organization of Libraries, Museums and Documents Center of Astan-e Quds Razavi.

DOI: <https://doi.org/psa.2026.555396.1102/10.30481>

Accordingly, examining the positions and conduct of Mashhad's representatives in response to these political, social, regional, and national developments constitutes a significant field of historical inquiry.

The present study aims to examine the political positions and parliamentary performance of Gholamreza Mahdavi, one of Mashhad's four representatives in the Sixth National Consultative Assembly. It seeks to answer the following research question: What were the principal characteristics of Mahdavi's parliamentary performance and political conduct during the Sixth National Consultative Assembly? Despite the significance of this subject, no independent study has thus far been devoted specifically to this issue. The present research therefore seeks to fill this gap in the existing scholarship. The central hypothesis argues that, as one of Khorasan's leading merchants and a prominent supporter of the government, Mahdavi generally voted in favor of government-sponsored bills in accordance with the policies and expectations of the royal court, while devoting comparatively limited attention to the interests and demands of his electoral constituency. To address this hypothesis, the study examines Mahdavi's positions and activities from three interrelated perspectives: his role during the First Pahlavi period; his parliamentary activities, including legislative initiatives, proposals, and parliamentary questions; and his responses to the major political developments of the Reza Shah era.

Literature Review

To date, Gholamreza Mahdavi's parliamentary activities during the Sixth National Consultative Assembly have not been examined in an independent and systematic study. Nevertheless, scattered information concerning his career can be found in a number of works on the history of legislation and biographical reference sources. Among these, Shaji'i (1996) focuses exclusively on parliamentary questions addressed by members of parliament to government ministers throughout the twenty-four legislative terms. In another publication, Shaji'i (1965) provides brief alphabetical biographical sketches of parliamentary representatives. Manouchehr Nazari has likewise compiled concise biographies of members of parliament accompanied by their photographs. In addition, Aqeli (2001) includes a brief biographical account of Gholamreza Mahdavi in his work on Iran's political and military figures. Shirin Mahdavi (2000) examines Mahdavi's family background, ancestry, and lineage, thereby providing valuable information on his familial origins. More recently, Jalil Qassabi Gazkuh (2023), in his master's thesis, has focused primarily on Mahdavi's commercial activities and his role in the economic life of Mashhad.

Despite the contributions of these studies, none has specifically examined Mahdavi's political positions, parliamentary performance, and role in the Sixth National Consultative Assembly. The present study therefore seeks to address this gap in the existing scholarship.

Research Method

The present study employs the historical method within a descriptive-analytical framework. It is primarily based on the Proceedings of the National Consultative Assembly (Majles), including both the printed edition (5,024 pages) and the 2013 digital edition (CD-ROM). In addition, the study draws upon archival documents preserved in the Library, Museum and Documentation Center of the Islamic Consultative Assembly, the Aṣṭan Quds Razavi Library, and contemporary newspapers published during the period under investigation. These primary sources provide the basis for examining and analyzing Gholamreza Mahdavi's political positions and parliamentary conduct with respect to major government bills and the principal political developments of the Reza Shah era.

Conclusion

Gholamreza Mahdavi, originally from Isfahan, served as the representative of Mashhad in the First National Consultative Assembly and was a cousin of Amin al-Zarb II, the Deputy Speaker of that Assembly. Despite his Isfahani origin, he was regarded as a native of Khorasan because of his father's long-term residence in Mashhad and the family's extensive landed estates in the region. Mahdavi was elected to the Fourth National Consultative Assembly with the support of Qavam, the Governor of Khorasan, and secured election from Sabzevar in the Fifth Assembly through government backing amid an electoral process marked by irregularities. He was among the signatories of the republican proposal introduced during the Fifth Assembly; however, following the changing political circumstances, he supported the abolition of the Qajar monarchy and, as Sabzevar's representative in the Constituent Assembly, voted in favor of Reza Khan's accession to the throne. He subsequently entered the Sixth National Consultative Assembly through an election influenced by military intervention. Among Mashhad's representatives, Mahdavi maintained the closest relationship with the royal court, enjoyed direct access to Reza Shah, and was on close terms with the Minister of the Court, who played a decisive role in the conduct of parliamentary elections.

Compared with the other three representatives of Mashhad, Rāīs al-Tujjār demonstrated the highest level of parliamentary activity in terms of speeches, legislative initiatives, proposals, and parliamentary questions addressed to government ministers. His extensive parliamentary experience, repeated electoral success, and close relationship with the government undoubtedly shaped both his political positions and legislative conduct. Consequently, political considerations appear to have taken precedence over local concerns in many of his parliamentary decisions. Although his attendance record was relatively poor, the frequency, diversity, and clarity of his speeches and proposals reflected his considerable parliamentary experience, political influence, and the support he enjoyed from the royal court. Nevertheless, he devoted relatively little attention to the interests of his constituency, particularly the city of Mashhad. Moreover, even in cases where he spoke as an opponent of a government bill during parliamentary debates, he ultimately voted in its favor. His membership in the Budget Commission, one of the Assembly's most influential standing committees, further illustrates both his political standing and the confidence placed in him by the government. By contrast, his frequent absences and repeated requests for leave should be regarded as among the principal shortcomings of his parliamentary career.

واکاوی مواضع غلامرضا مهدوی نماینده مشهد در مجلس ششم شورای ملی

هادی وکیلی^۱، محمود صدیقی^۲، عباس سرافرازی^۳

۱. دانشیار، گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران (نویسنده مسئول). vakili@um.ac.ir
۲. کارشناس ارشد، گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران. mahmud.seddiqi@gmail.com
۳. دانشیار، گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران. ab.sarafrazi@um.ac.ir

چکیده

مجلس ششم شورای ملی، توسط رضاشاه در ۱۹ تیر ۱۳۰۵ ش افتتاح و در ۲۲ مرداد ۱۳۰۷ ش خاتمه یافت. مجلس ششم در طول عمر دوساله خود طی ۲۷۶ جلسه، ۲۱۸ مصوبه را گذراند و در این بین قوانین پایدار و مهمی مانند تصویب لایحه راه آهن سراسری، بانک ملی، تشکیلات جدید عدلیه و قانون سجل احوال را تصویب کرد. در زمینه معاهدات خارجی، لوائح حائز اهمیت مانند قانون تأمینیه، شیلات و گمرک با شوروی را گذراند. طی این مدت وقایع سیاسی مانند ترور ناموفق مدرس نماینده مجلس، شورش دو پادگان در ناحیه خراسان و آذربایجان اتفاق افتاد. از مشهد غلامرضا مهدوی مشهور به رضا مهدوی (رئیس التجار)، حسین میرممتاز، ملک ایرج میرزا پور تیمور و حسن کفایی به ترتیب از سه طیف مختلف اجتماعی، ملاک-تاجر، کارمند عالی رتبه دولت و روحانی در این مجلس حضور یافتند. مهدوی (رئیس التجار) نماینده دوشغلی برادرزاده امین الضرب اول، از خاندان صاحب نفوذ در سیاست و اقتصاد ایران دوره قاجار بود. مهدوی با تجربه نمایندگی در مجلس اول از مشهد، چهارم و پنجم از سبزواری نماینده شد و به عنوان چهره سرشناس حکومت در منطقه خراسان، به مجلس ششم نیز راه یافت. این نماینده در خصوص لوایح راه آهن، بانک ملی، طاعون گاوی و بودجه دولت پیشنهادهای خود را به طور مشروح در هنگام طرح این قوانین و سایر موارد ارائه کرد. پژوهش حاضر تلاش دارد با تکیه بر مذاکرات مجلس ششم (نسخه نوری و چاپی)، اسناد و مطبوعات با روش توصیفی-تحلیلی، فعالیت پارلمانی مهدوی را بر پایه مواضع او در مذاکرات این مجلس بررسی نماید. یافته ها حاکی از آن است که رئیس التجار تحت نفوذ حکومت مرکزی، همسو با دولت و دربار عمل می نمود و به عنوان نماینده و عضو کمیسیون بودجه مجلس در خصوص حوزه انتخابیه خود فعالیت نداشت و در برابر رویدادهای سیاسی منطقه و کشور نیز واکنشی نشان نداد و در زمان طرح معاهدات خارجی نیز غیبت داشت.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخچه مقاله:

دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۳

بازنگری: ۱۴۰۴/۰۹/۸

پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۵

انتشار: ۱۴۰۵/۰۶/۵

کلیدواژه‌ها:

رضا مهدوی (رئیس التجار)،
نمایندگان مشهد،
مجلس ششم شورای ملی،
رضاشاه پهلوی.

استناد: وکیلی، هادی (۱۴۰۵). واکاوی مواضع غلامرضا مهدوی نماینده مشهد در مجلس ششم شورای ملی. ۴۲-۲۴.

پژوهشنامه مطالعات اسنادی و آرشیوی. <https://doi.org/psa.2026.555396.1102/10.30481>

ناشر: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی © نویسندگان.

مقدمه

با پیروزی انقلاب مشروطیت (۱۲۸۵ش)، حکومت ناگزیر با مطالبات عمومی و استقرار قانون موافقت نمود. در نتیجه، ایران در زمره کشورهای مشروطه قرار گرفت و اولین مجلس شورای ملی مرکب از منتخبین ملت تشکیل شد. در دوره پنجم، رضاخان در سمت وزیر جنگ با دخالت نظامیان به نفع خود در انتخابات، قوه مقننه را در اختیار گرفت و متعاقباً با قبضه دولت در ۱۳۰۴ش، به حکومت دست یافت. مجلس ششم، اولین مجلس دوره پهلوی، در سال دوم حکومت رضاشاه تشکیل شد. رضاشاه در مراسم گشایش این دوره به بیان انتظاراتش از نمایندگان پرداخت. مجلس ششم قوانین مهمی مانند ساخت راه آهن، تشکیل عدلیه جدید، قانون تأسیس بانک ملی و قانون سجل احوال را تصویب نمود. همچنین، با ایجاد تشکیلات جدید عدلیه، کاپیتولاسیون ملغی اعلام شد. قانون بلدی که در مجلس اول تصویب گردیده بود در دوره چهارم و پنجم بازنگری و مجدداً در این مجلس مورد بررسی و با ارائه پیشنهادهای نمایندگان جهت اصلاح به کمیسیون مربوطه ارجاع شد. در رابطه با سیاست خارجی، معاهدات تأمینیه، شیلات و گمرک با شوروی و پیمان نامه‌هایی با لهستان و افغانستان از تصویب مجلس گذشت.

از نظر سیاسی حوادث و رویدادهای این مقطع و چگونگی برخورد نمایندگان قابل توجه است. در تیر ۱۳۰۵ شورش پادگان منطقه خراسان و سلماس در آذربایجان غربی اتفاق افتاد. از دیگر وقایع می‌توان به ترور نافرجام مدرس نماینده این دوره، استیضاح کابینه مستوفی، قیام حاج آقا نورالله اصفهانی و قتل امیرطهماسب وزیر کابینه هدایت اشاره داشت. از این رو، شناخت مواضع و فعالیت نمایندگان این شهر در رویارویی با حوادث سیاسی، اجتماعی، تحولات منطقه‌ای و کشوری قابل بررسی و پژوهش است. هدف پژوهش حاضر بررسی مواضع مهدوی یکی از چهار نماینده مشهد است و این پرسش می‌تواند مطرح گردد که عملکرد و فعالیت مهدوی در مجلس ششم چگونه بوده است؟ پژوهش مستقل و خاصی تاکنون در این مورد صورت نگرفته و از این جهت، تحقیق درباره آن ضروری به نظر می‌رسد. فرضیه پژوهش بر این مبناست که مهدوی به عنوان چهره معروف تجار خراسان در جهت منویات دربار به لویح دولتی رأی داده و توجه چندانی به حوزه انتخابیه خود نداشته است. در تحقیق حاضر مواضع مهدوی در سه قسمت، نقش او در حکومت پهلوی اول، فعالیت پارلمانی (طرح‌ها، پیشنهادهای، سؤالات) و رویارویی در قبال حوادث سیاسی مورد بحث قرار دارد.

پیشینه پژوهش

فعالیت پارلمانی مهدوی در مجلس ششم در حال حاضر به شکل مستقیم مورد بررسی قرار نگرفته است، اما در برخی منابع مربوط به قانون‌گذاری و شرح حال به طور کلی مطالبی وجود دارد. از جمله شجعی (۱۳۷۵) تنها به ذکر سؤالات نمایندگان از وزرا در ۲۴ دوره قانون‌گذاری پرداخته و در تألیف دیگر از همین نویسنده (۱۳۴۴) شرح حال مختصر وکلا را به صورت الفبایی آورده است. نظری نیز زندگی‌نامه کوتاهی از نمایندگان را همراه با تصاویر آنان تدوین کرده است. عاقلی (۱۳۸۰) زندگی‌نامه رجال سیاسی و نظامی از جمله رضا مهدوی را به صورت مختصر بیان می‌نماید. مهدوی (۱۳۷۹) نیز اجداد و نیکان او را بررسی و از این جهت پژوهش مذکور اهمیت دارد. همچنین، قصابی گزکوه (۱۴۰۲) در پایان‌نامه خود بیشتر به نقش تجاری مهدوی در مشهد پرداخته است.

روش پژوهش

در پژوهش حاضر تلاش شده است به روش تاریخی و رویکرد توصیفی - تحلیلی با تکیه بر مذاکرات مجلس (لوح فشرده ویرایش ۱۳۹۲ و نسخه چاپی آن در ۵۰۲۴ص) و همچنین اسناد و مدارک آرشیوی کتابخانه مجلس شورای اسلامی، کتابخانه آستان قدس رضوی و روزنامه‌های این دوره، مواضع این نماینده در قبال لویح کشوری و حوادث سیاسی

شرح حال غلامرضا مهدوی (رئیس‌التجار)

غلامرضا مهدوی معروف به رضا مهدوی (رئیس‌التجار) فرزند ابوالقاسم ملک‌التجار، برادر محمدحسن کمپانی امین‌الضرب اول، سال ۱۲۵۳ ش در مشهد متولد شد. (مهدوی، ۱۳۷۹: ۳۷۰) با پایان دوره تحصیلات مقدماتی، بر پایه سنت خانوادگی به کار تجارت و ملاکی مشغول گردید. (نظری، ۱۳۹۰: ۸۲۳) و در ۱۳۱۲ ق از سوی ناصرالدین‌شاه فرمان ریاست تجارت را دریافت نمود و با این حکم بر امور تجارت خراسان نظارت داشت. (قصابی‌گزکوه، ۱۴۰۲: ۱۱۸) او از بازرگانان و ملاکان درجه اول ایران به حساب می‌آمد و املاکش در شیروان و سبزوار بیشتر از ۱۲۰ روستا و آبادی بود. (نظری، ۱۳۹۰: ۸۲۳) همچنین در بجنورد، مشهد، قوچان و مناطق دیگر ایران املاک وسیعی داشت. رئیس‌التجار استخراج معادن نیشابور (میرزا صالح، ۱۳۸۷: ۵۷۶؛ ۱۳۹۲: ۳۹۰) و مدتی نیز امتیاز راه قوچان به مشهد را از دولت دریافت نمود، اما مورد اخیر را به علت عدم توجه از دست داد. (عاقلی، ۱۳۸۰: ۱۵۷۳/۳) از ۸ نفر تاجر عمده مشهد، مهدوی به عنوان نفر دوم تجار، ملاک و صاحب امتیاز معدن نیشابور نام برده می‌شود. (فرهنگ جغرافیایی ایران (خراسان)، ۱۳۸۰: ۹۷۰/۱) از این رو، می‌توان او را جزو نمایندگان دو شغلی (ملاک - تاجر) به حساب آورد. (شجیعی، ۱۳۴۴: ۳۷۲)

مهدوی در مشهد، مزرعه جهان‌آباد را از پدرش به ارث برد (سیدی فرخ، ۱۳۹۲: ۲۶۹) و آن را به نام فرزند خود، احمد به ثبت رساند که به احمدآباد کنونی شهرت یافت. (سیدی فرخ، ۱۳۹۲: ۲۰۰) با تصرف این مزرعه در ۱۳۰۲ ش توسط کمیسیون «اصلاح آستانه مقدسه» (فکر آزاد، ۱۳۰۲: ۲/۱۱۰) مهدوی اعتراض و ادعای خسارت نمود (بهار، ۱۳۰۱: ۲/۱۵) و در نهایت رضاخان اراضی احمدآباد را به او برگرداند. او همچنین ۶ آبادی شیروان (توحیدی، ۱۳۷۴: ۱۶۰) و ۶۰ روستا را در قوچان با حيله از چنگ شجاع‌الدوله، حاکم منطقه درآورد و به این ترتیب تمام املاک او را در قوچان، شیروان و اسفراین تصاحب کرد. (مروارید، ۱۳۷۷: ۴۵۷؛ ۱۳۷۳: ۲۲۰/۴-۲۲۶) مهدوی از نظر سیاسی در میان تجار مشهدی، مشروطه‌خواه محسوب می‌شد (متولی حقیقی، ۱۳۹۲: ۹۷/۱) و در مجلس اول با انتخابات صنفی از سوی تجار به نمایندگی مشهد انتخاب (مدرس‌رضوی، ۱۳۷۸: ۲۲۳-۲۲۴) و به سبب دوستی نزدیک با قوام‌والی خراسان (میرزا صالح، ۱۳۸۷: ۷۶-۷۷) در دوره چهارم به مجلس راه یافت. (عاقلی، ۱۳۷۷: ۹۱) او در مجلس پنجم نیز از سبزوار (شورای نویسندگان، ۱۳۸۴: ۳۵۲/۱) وکیل گردید و به دلیل تقلب در این انتخابات اعتراضاتی به وقوع پیوست. (فکر آزاد، ۱۳۰۲: ۲/۹۴) رئیس‌التجار از دوره ششم تا نهم قانون‌گذاری به صورت متوالی نماینده مشهد بود و در ۱۳۲۰ ش وفات یافت. (نظری، ۱۳۹۰: ۸۲۳)

رضاشاه و مجلس

رضاشاه با استعداد نظامی‌گری و هوش ذاتی خود، دو نهاد مشروطیت، قوه مجریه (دولت) و قوه مقننه را قبضه نمود. او مجلس را تنها برای نمایش جهانی مشروطه در ایران تحمل می‌کرد، اما درواقع اعتنایی به آن نداشت. چنانکه در حضور نمایندگان، بهارستان را طویله می‌نامید و درعین حال کوشید آن را در جهت اجرای اهداف خود هدایت کند. (مروارید، ۱۳۷۹: ۱۴۱/۲) پهلوی اول از ۱۳۰۵ ش با برنامه‌های بلندپروازانه بدون اصلاحات سیاسی و مشارکت مردم در پی نظم نوین بود و در این راستا عملاً استبداد را به کار گرفت. در تمام تصمیمات، حرف آخر را می‌زد و در نتیجه هیچ‌یک از نمایندگان و مردم حق آزادی عمل نداشتند. مجلس به ابزاری برای تصویب قوانین و رأی اعتماد به وزرای موردنظر شاه تبدیل شد. (آبراهامیان، ۱۳۸۹: ۱۲۶) بنابراین، نمایندگان خراسان نیز در چنین شرایطی سرزندگی گذشته را نداشتند. (الهی، ۱۳۸۲: ۳۹-۴۰)

مهدوی و حکومت پهلوی اول

رئیس‌التجار، تحت حمایت رضاخان در مقام وزارت جنگ، در انتخابات دوره پنجم مشهد دخالت داشت. (شورای نویسندگان، ۱۳۸۱، ۴۰۴/۱) او در دوره پنجم عضو حزب تجدد به رهبری تدین و در ماجرای جمهوری خواهی جزو نمایندگان امضاءکننده طرح جمهوری (مدرسی، ۱۳۷۴: ۲۸۶)، از موافقان طرح اولیه ماده واحده ۸ آبان ۱۳۰۴ ش مبنی بر خلع قاجار، انتقال موقت حکومت به پهلوی و تعیین سلطنت آینده در مجلس ششم بود (امیرطهماسب، ۱۳۵۵: ۱۴۴-۴۵)، اما در نهایت ماده واحده تفویض قطعی سلطنت منوط به تشکیل مجلس مؤسسان گردید و رئیس‌التجار با نظر موافق (امیرطهماسب، ۱۳۵۵: ۲۲۶) در انتخابات این مجلس وکیل سبزوآباد شد. (آزادی، ۱۳۰۴: ۳/۷) مهدوی، در ۱۳۰۷ ش به اتفاق امان‌الله جهانبانی از طرف شاه مأموریت یافت که در مرزهای خراسان اشخاصی را که در موقع شورش خراسان (مراوه‌تپه) به خارج فرار کرده بودند، به عفو دولت امیدوار نموده و آنان را به وطن بازگردانند. (اطلاعات، ۱۳۰۷: ۴/۴۶۳) مهدوی همچنین در سفر پهلوی به خراسان در معیت او بود. (حبل‌المتین، ۱۳۰۹: ۳-۱۲/۴) طرفداری شاه از مهدوی و عملکرد رئیس‌التجار نشان از نفوذ این نماینده در اختیار گرفتن سیاست و اقتصاد خراسان دارد تا حدی که امرای لشکر و استانداران نیز به دستور شاه با او دوستی داشته و یا مماشات می‌نمودند. نفوذ رئیس‌التجار به حدی بود که قاسم غنی از رجال و نمایندگان دوره پهلوی اول، یکی از علل بدفرجامی تیمورتاش وزیر دربار را رفاقت و نزدیکی با افراد «فرومایه‌ای» نظیر مهدوی دانسته و از او به عنوان «آیتی از شقاوت و شرارت» نام می‌برد. (غنی، ۱۳۶۱: ۱۵۶)

انتخابات مجلس ششم در مشهد و دخالت نظامیان

جمعیت مشهد را در آستانه انتخابات هفتم (۱۳۰۷ ش)، ۱۵۰ هزار تن (آزادی، ۱۳۰۷: ۲/۱۳) و در فاصله یک دوره چهل ساله (۱۲۷۰-۱۳۱۰ ش) ۱۰۰ هزار نفر برآورد کرده‌اند. (رضوی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۸) از این رو، با توجه به آمارهای متفاوت به نظر می‌رسد، در فاصله ۱۳۰۵-۱۳۱۰ ش بیش از ۱۵۰ هزار نفر نبوده است. در ۲۷ بهمن ۱۳۰۴ ش، فرمان انتخابات دوره ششم به فروغی رئیس‌الوزراء صادر گردید. (عاقلی، ۱۳۷۹: ۲۰۴) وکلای این دوره از مشهد، جزو همان افرادی بودند (کمام، ۱۳۸۵: ۴۱۰۷۴۱۲) که با دخالت نظامیان در مجلس مؤسسان اول شرکت داشتند و به نفع پهلوی در تغییر سلطنت رأی دادند. (امیرطهماسب، ۱۳۵۵: ۵۹۲-۶۱۴) جان محمدخان، فرمانده لشکر شرق در انتخابات مجلس مؤسسان اول و دوره ششم مشهد دخالت داشت و جایگزینی یکی از نامزدها و ابطال آرای نماینده اصلی به دستور او انجام شد. این موضوع در گزارش انجمن نظار مشخص (کمام، ۱۳۸۵: ۴۱۰۷۴۱۰/۴، ۴۱۰۷۴۱۰/۳) و موجب اعتراض پورتیمور نامزد مجلس ششم گردید. (ارجمند، ۱۳۸۵: ۸۵-۸۴) گزارش مطبوعات نیز حاکی از تقلب در این انتخابات و نشان از خرید آرای افراد (مهرمنیر، ۱۳۰۷: ۲/۱۳) و همچنین جابجایی آراء طرق به صندوق مشهد بود. (آزادی، ۱۳۰۷: ۲۰/۱۳) مدرس نیز در همین رابطه با اعتبارنامه پورتیمور یکی از نمایندگان مشهد و دوست مهدوی به دلیل دخالت و انتخاب او از سوی جان محمدخان در مجلس مخالفت نمود. (مدرس، مذاکرات، دوره ۶، جلسه ۴) در مشهد انتخابات مقارن با استانداری مهدی دادور (۱۳۰۴-۱۳۰۵ ش) برگزار شد (شیبانی، ۱۳۹۲: ۱۱۲) و با کسر آرای باطله ۳۶۳۳ تعداد تعرفه در شهر به دست آمد و با جمع آرای بلوکات (۴۵۹۸۰)، کل آراء مأخوذه، ۴۹۶۱۳ چهار نفر با کسب اکثریت آراء انتخاب شدند. مهدوی با کسب ۳۸۱۴۱ (۷۶٪) در مقایسه با سه نماینده دیگر مشهد اکثریت آراء را به دست آورد. (کمام، ۱۳۸۵: ۴۱۰۷۴۱۲)

فعالیت پارلمانی مهدوی در مجلس ششم

مجلس ششم در ۱۹ تیر ۱۳۰۵ ش (فرهنگ قهرمانی، ۱۳۵۶: ۶۸) با نطق رضاشاه گشایش یافت. شاه در سخنان خود منویات و انتظاراتش از مجلس بیان نمود و بر ارائه لوایح ساخت راه‌آهن، راه‌های شوسه و استخراج معادن و توسعه کشاورزی از سوی مجلس تأکید کرد. (مروارید، ۱۳۷۹: ۱۳/۲) مجلس در بیستم مرداد ۱۳۰۵ ش (جلسه سوم) اعتبارنامه

مهدوی را با رأی اکثریت تصویب نمود. (کمام، ۴۱/۰۷۴۱۲/۶) فعالیت پارلمانی این نماینده در سه قسمت ارائه طرح، پیشنهاد و نطق در خصوص لوایح، سؤال از وزراء و استيضاح قابل بررسی می باشد. قابل توجه اینکه از ۳۲ مورد پیشنهادی، ۱۴ فقره مصوب یا مورد تأیید مجلس در جدول ۲ آمده است.

طرح های جمعی و فردی با مشارکت مهدوی

در جلسه ۱۹ (۲۶ مهر) طرح مهدوی و سایر نمایندگان درباره اصلاح ماده ۱۵ نظام نامه مبنی بر تقسیم وزارت فوائد عامه و پست و تلگراف به دو وزارتخانه مجزا و کمیسیون مستقل به مجلس ارائه (کمام، ۱۹۳۸۷۳) به تصویب رسید. از اقدامات مفید دیگر طرح پیشنهاد مهدوی و ۳۰ نماینده دیگر درباره انتشار مذاکرات مجلس جهت آگاهی مردم از این مذاکرات بود که در جلسه ۳۵ (۷ آذر ۱۳۰۵ ش) مصوب گردید.

پیشنهاد و نطق در مورد لوایح

در ماده دو لایحه دفع آفات حیوانی بابت فروش سرم و واکسن، مؤسسه دفع آفات حیوانی وابسته به وزارت فلاح و تجارت، مجاز می گردید مبلغ پنج قران دریافت نماید. در جلسه ۵۷ (ششم بهمن ۱۳۰۵ ش) این لایحه در خصوص پیشگیری و مبارزه با طاعون گاوی مطرح شد که این بیماری با میزان مرگ و میر بالا همراه بود. (مصباح، ۱۳۶۱: ۱۶۲۷) روزنامه خورشید از گزارش هر روز جراید درباره شیوع گاومیری می نوشت و جهت دفع آن تهیه سرم و استخدام دامپزشک را توصیه می کرد. (خورشید، ۱۳۰۴: ۲/۴۴) همچنین، از شیوع این بیماری به طور گسترده در سایر نقاط خراسان نظیر بجنورد و عدم اقدام مؤثر از سوی دولت، گزارش شده است. (آزادی، ۱۳۰۷: ۱/۲۸) مهدوی، طاعون گاوی را به عنوان ضرر و زیان مالکان از جمله خودش، «در صورت دریافت وجه از زارعان جهت پیشگیری و دفع این بیماری مطرح کرد. او تصویب این ماده را دریافت مالیات جدید دانست که موجب سوءاستفاده مأموران مالیه می گردد و از طرفی چون مردم توان پرداخت این پنج قران را ندارند، دولت رایگان انجام دهد وگرنه به زودی مجلس ناچار می گردد ۲۰ هزار تومان به عنوان کمک به زارع تصویب کند. مهدوی آن را به ضرر مالک دانست و اضافه کرد هر جا که مالک دارد، مالکین پرداخت کنند.» (مهدوی، مذاکرات، دوره ۶، جلسه ۵۷) این پیشنهاد با رأی قابل توجه اعلام گردید و در بیست و سوم بهمن ۱۳۰۵ ش لایحه فوق با پیشنهاد مهدوی و اخذ سه قران از مالکان تصویب شد.

پیشنهاد در ماده پنج بانک ملی (۶ بهمن ۱۳۰۴ ش)

رئیس التجار با طرح ماده پنج تأسیس بانک، مبنی بر قبول اموال غیرمنقول برای پرداخت وام از سوی بانک مخالفت نمود. او معتقد بود که بانک باید جهت تسهیل امور تجاری باشد و جنبه عمومی ندارد. چنانچه در قبال رهن اموال غیرمنقول وامی اعطاء نماید، باعث ایجاد خالصه برای دولت و کسری موجودی بانک می شود. همچنین، از سرمایه پنج میلیون ریال نصف آن برای کل کشاورزی ایران در نظر گرفته شده است که مبلغ ناچیزی است. (مهدوی، مذاکرات، دوره ۶، جلسه ۵۸) این پیشنهاد در همین جلسه به رأی گذاشته شد، اما تصویب نگردید.

طرح لایحه ساخت راه آهن ایران در جلسه ۶۶ (۲ اسفند ۱۳۰۵ ش)

به نظر برخی از محققان، راه آهن ایران مانند بسیاری از کشورها در جهت اعمال کنترل سیاسی، اقتصادی و نظامی دولت بود و هزینه آن در قالب مالیات بیشتر از سوی افشار ضعیف تأمین گردید و اگر به جاده سازی توجه می شد، ارزان تر و مفیدتر بود (کدی، ۱۳۶۹: ۱۵۶-۱۵۷). البته برای ساخت این راه از ۱۳۰۵ ش تا ۱۳۱۷ ش از هیچ گونه وام خارجی استفاده

نشد. (همیلی، ۱۳۷۲: ۳۴) به جز مسائل سیاسی و اقتصادی، از سخنان نمایندگان مجلس از جمله مهدوی قابل دریافت است که احداث راه آهن آرزوی دیرینه پهلوی اول بود. منتهی منافع شخصی و نظامی را نیز مدنظر داشت، چنانکه در نطق افتتاحیه این دوره به روشنی هم سویی مجلس را با این لایحه خواستار شد. گذشته از این، گسترش راه شوسه و خرید کامیون مورد اشاره مصدق، در مقایسه با ایجاد راه آهن جلوه و نمود بین المللی نداشت و امر معمول به حساب می آمد. ذهنیت عموم جامعه نیز توسط مطبوعات و روزنامه ها جهت پذیرش آن آماده شد، چنانکه روزنامه خورشید می نویسد: «تاکی باید با خرلنگ مال التجاره حمل کرد. مولد کار راه آهن است و بس. اگر راه آهن کشیدیم همه چیز داریم» برای حمل پنبه از خراسان برای کارخانه نساجی اصفهان تأکید می کند کارخانه مذکور و نظیر آن به دلیل نبود راه آهن از میان خواهد رفت. (خورشید، ۱۳۰۴: ۲/۱۰۹) در نهایت، مجلس مطیع هم این لایحه را تصویب کرد. وزیر فوائد عامه (هدایت) در این جلسه لایحه خط راه آهن را در ۵ ماده با قید دو فوریت عنوان کرد. ماده اول: مجلس شورای ملی به دولت اجازه می دهد که خط راه آهن مابین بندر محمره (خرمشهر)، خورموسی^۱ و بندر جز^۲ را از طریق همدان- تهران در امتداد خطی که از طرف مهندسین دقیقاً معین می شود از طرفین شروع به ساختن نماید. تفاوت محمره و خورموسی با پیشنهاد مهدوی و دیگران هنگام بحث درباره مسیر راه اصلاح شد. (مهدوی، مذاکرات، دوره ۶، جلسه ۶۶)

نطق مهدوی در رابطه با لایحه راه آهن (جلسه ۶۶)

سخنان مهدوی در این رابطه از جهت شفافیت مواضع سیاسی او حائز اهمیت است. مهدوی امنیت ایجاد شده در سلطنت پهلوی را مورد توجه قرار داد که «به واسطه آن ساخت این راه ممکن شده است و گرنه در سابق حتی امکان رفت و آمد میان استان های ایران وجود نداشت». همچنین، سیاست نظامی و حفظ امنیت، تسلط بر مناطق مختلف کشور و نیز منافع اقتصادی آن را متذکر شد. از ارتباطش با شاه و علاقه او به احداث این مسیر خط آهن سخن گفت و در پایان اضافه کرد، هیأت دولت و شاه به دلیل دلسوزی و دقت این مسیر را دنبال کرده اند و اشتباه نمی کنند. (مهدوی، مذاکرات، دوره ۶، جلسه ۶۶) در ادامه جلسه و طرح ماده اول رئیس التجار به طور مشروح گفت: «باید اقرار نمود که پنج سال پیش نه تنها بر خوزستان و لرستان و ترکمن صحرا تسلط نبود [...] در خراسان طوری بود که تا چهار فرسخی نمی شد رفت، ولی الان این گونه نیست و از نقطه نظر نظامی لازم است این راه انتخاب شود و اگر تنها نفع راه آهن همین مورد باشد، کافی است». (همان)

پیتر آوری راه آهن ایران را بزرگ ترین نوآوری با توجه به سیاست های نظامی و جلوگیری از نفوذ روس ها در این زمان می داند (آوری، بی تا: ۸۵/۲) و برقراری امنیت در مناطق و شهرهای مسیر راه آهن در سخنان رئیس التجار مشهود است. مهدوی افزود: «در مسأله تجارتی و اقتصادی هم منافع و مقصود از دریای آزاد، از این خط نیز تأمین می شود. ما دو دریا (خزر و خلیج فارس) در این مملکت داریم و بین این دو دریا خیلی جاها ملاحظه می گردد و اگر این دو دریا به وسیله خط آهن متصل و اگر از اطراف آن عبور کند، کافی است و نافع است. مثلاً مشهد بعد از احداث راه آهن در یک قسمت روسیه که نزدیک آنجا بود، تجارتش با سابق فرق کرد در صورتی که تا مشهد سی فرسخ هم فاصله دارد. قبلاً باید می آمدند به بندر جز و از طریق دریا تجارت می کردند، ولی همین که راه آهن تا سی فرسخی مشهد آمد، مثل این است که از مشهد گذشته باشد». (مهدوی، مذاکرات، دوره ۶، جلسه ۶۶) او تصریح کرد: «شاه در دوره ریاست وزرائی خود، اغلب می فرمودند

۱. یکی از شاخه های شمال خلیج فارس در ساحل جنوبی استان خوزستان که طول و عرض آن به ترتیب ۵۰ و ۲ کیلومتر است. این خور بندر ماهشهر و بندر امام خمینی (بندر شاهپور) را به خلیج فارس متصل می کند (جعفری، ۱۳۸۹: ۵۰۶) و فاصله این بندر تا خرمشهر، ۱۱۳ کیلومتر است. (بختیاری، ۱۳۹۱: ۱۱۰-۱۱۱)
۲. نام سابق بندرگز در شهرستان گرگان.

که به زودی من راه آهن ایران را افتتاح می‌کنم. ایشان برآورد کرده‌اند که راه آهن بهتر است از کدام مسیر باشد». بنابراین، سیاست نظامی از جهت دسترسی به اقوام شورشی عشایر، حمل و نقل آسان و سریع تجهیزات نظامی از طریق راه آهن و نیز وجود املاک شاه در شمال و تسهیل ارتباط با این منطقه در تعیین مسیر آن مدنظر بود (کاتوزیان، ۱۳۷۷: ۱۵۹-۱۶۱). رئیس‌التجار در پایان سخنان خود نتیجه گرفت: «تصور این است که وسایل کار و دقت نظر چه از نقطه نظر سیاسی، اقتصادی و نظامی برای ایشان و وزراء مهیا است و نمی‌توان باور نمود که هیأت دولت بی‌جهت و فکر نکرده، یک لایحه به این مهمی را بدون مطالعه به مجلس بیاورد و یک اشتباه سیاسی و اقتصادی را مرتکب شود». (مهدوی، مذاکرات، دوره ۶، جلسه ۶۶)

رئیس‌التجار به ارتباط با شاه اذعان نمود و به صراحت بیان داشت که ساخت راه آهن آرزوی شاه است و به هر ترتیب باید اجرا گردد. «همچنین اتصال خط آهن به ترکیه نیز مدنظر شخص اول مملکت می‌باشد و لذا خطوط فرعی دیگر نیز ایجاد خواهد شد.» (مهدوی، مذاکرات، دوره ۶، جلسه ۶۶) آوری نیز در ساخت و تعیین مسیر، وجه غالب اجرای طرح را «وطن دوستی» شاه می‌داند و جنبه اقتصادی آن در اولویت دوم قرار داشته است. (آوری، بی‌تا، ۱۰۸/۲) نظر مهدوی در ماده اول لایحه این بود که راه آهن از خورموسی و محمره آغاز و در مسیر خود از طریق شهرهای دامغان و شاهرود به بندر جز ختم شود. (مهدوی، مذاکرات، دوره ۶، جلسه ۶۷) در همین جلسه مباحثات تنها پیرامون مسیر آن ادامه یافت و با مجموع پنج ماده با ۸۹ رأی از ۹۴ نفر و یک نفر مخالف (مصدق)، تصویب شد.

اعتراض و پیشنهاد به تبصره لایحه دو دوازدهم و مخارج انتفاعی (۱۳۰۶ش)

با تصویب لوایح یک و یا دو دوازدهم، دولت موقتاً تا تصویب بودجه تفصیلی کشور بر طبق اعتبار بودجه سال قبل، می‌توانست برای یک یا دو ماه از سال جاری هزینه کند. بودجه ۱۳۰۶ش در اسفند مصوب گردید و تا آن زمان این موضوع ادامه داشت. با طرح ماده واحده یک دوازدهم (کمام، ۰۱/۱۹۳۸۵۶) و سپس تغییر آن به دو دوازدهم (کمام، ۰۱/۱۹۳۸۵۶) مخارج فروردین و اردیبهشت ۱۳۰۶ش به میزان مبلغ اسفند سال قبل، جهت هزینه‌ها پرداخت و تبصره آن دولت را مجاز می‌دانست تا میزان دویست هزار تومان از محل کل اعتبار انتفاعی برای مخارج ضروری آن به مصرف برساند. (کمام، ۰۱/۱۹۳۸۵۶، ش ۲۳۲۵؛ دائرة قوانین و مطبوعات مجلس شورای ملی، ۱۳۱۱: ۴۴۲) در جلسه‌های ۹۱، ۱۲۸ و ۱۲۹، مهدوی به عنوان عضو کمیسیون بودجه درباره این تبصره و دویست هزار تومان هزینه انتفاعی اعتراض و خواستار حذف آن شد. (کمام، ۴۴/۰۳۲۴۳/۰۰۰۱۱)

انتقاد از مخارج انتفاعی حرازی^۱ تریاک و پیشنهاد حذف آن

از جمله مخارج انتفاعی، حرازی تریاک بود که رئیس‌التجار استدلال کرد این موضوع باعث زیان دولت و رعیت می‌شود، زیرا مأمورین حرازی اجحاف نموده و سطح زیر کشت تریاک زارع را بیشتر از میزان محصول تخمین می‌زدند که در این صورت به زارع ظلم می‌شد و یا با اخذ رشوه کمتر برآورد می‌کردند و مالیات کمتری به دولت پرداخت می‌گردید. او در جلسه ۹۱ اظهار داشت: «رعیت بیچاره از دست مأمورین مالیه، خودش و خانواده‌اش خلاصی ندارد، در این مملکت برای رعیتش آسایش وجود ندارد و البته تمام این تقصیر مرکز نیست، فقط عدم دقت است». (مهدوی، مذاکرات، دوره ۶، جلسه ۹۱) او از وزیر مالیه خواست این کار متوقف شود و یک گام برای راحتی رعیت و مملکت برداشته شود. این

۱. تخمین سطح زیرکشت زارعین، حرازی نام داشته و در اینجا منظور برآورد میزان تریاک نسبت به سطح کشت آن است که توسط مأموران حراز (شغل کسی که تخمین زند، عمل حراز) (دهخدا، ۱۳۷۷: ۸۸۲۸/۶) با هدف تحدید و کنترل کشت تریاک و اخذ آمار از سطح کشت این محصول توسط دولت بوده است.

سخن‌ها از فردی است که در جریان انتخابات مجلس پنجم از سبزواری گفته بود: «افتخار می‌کنم که املاک را بدون قباله و سند متصرف می‌شوم و ملاک حقیقی کسی است که یک ملکش سند نداشته باشد». (فکر آزاد، ۱۳۰۲: ۴/۱۰۹) همچنین آمده است: «رئیس‌التجار پوست قوچانی را کنده، جان مردم را گرفته است، با کمک افراد مسلح خود، عرصه را به قدری بر کردها تنگ می‌کند تا ناگزیر به شورش گردند و توسط ارتش از میان بروند و املاک آن‌ها نصیب مهدوی گردد». (حبل‌المتین، ۱۳۰۹: ۱۰/۶-۱۲) با این عملکرد، به نظر نمی‌رسد خواسته مهدوی رفاه و آسایش رعیت بوده باشد، چنانکه اسعد بختیاری در گزارش محرمانه به تیمورتاش وزیر دربار در خصوص ویژگی‌های اخلاقی نمایندگان مجلس ششم از او به عنوان «فایده‌خواه» یاد نمود. (اسماعیلی و همکاران، ۱۳۷۸: ۴۰) در رابطه با سخنان مهدوی، مخبر کمیسیون مشکل کار را در اجرای بد حرازی دانست. در نهایت او به شرط رسیدگی به موضوع حرازی و مخارج انتفاعی از سوی وزیر مالیه، پیشنهاد خود را پس گرفت. جالب اینکه خود مهدوی هم به این ماده رأی داد، اما این تعدی و اجحاف ادامه یافت چنانکه در جوین کشاورزان از سوی مأموران و سارقان تریاک خسارت دیدند و به ناگزیر با فروش آب، ملک، گاو و گوسفند، سهم تریاک سهم خود را از قاچاقچیان تهیه و به دولت تحویل دادند. (بهار، ۱۳۰۸: ۱/۵۵۹) اجرای بد این قانون مشکلات مورد اشاره مهدوی را پدید آورده بود.

اعتراض به عملکرد اداره ارزاق و پیشنهاد تحدید بودجه آن

لایحه دو دوازدهم بعدی در جلسه ۱۲۸ (۲۲ تیر ۱۳۰۶ ش) جهت مخارج مملکتی برای دوماهه تیر و مرداد ۱۳۰۶ ش و تبصره آن در رابطه با بودجه اداره ارزاق زیرمجموعه وزارت مالیه مطرح شد که خودسرانه عمل می‌کرد. رضاخان به عنوان وزیر جنگ در کابینه مشیرالدوله دو اداره ارزاق و خالصه جات را که درآمد مستقل داشتند، تصاحب کرده و عواید آن را به وزارت جنگ اختصاص داده بود. (عاقلی، ۱۳۷۷: ۲۱۳) بنابراین، بی‌اعتنایی اداره ارزاق در امر بودجه موجب انتقاد مهدوی شد. نماینده مشهد ضمن تذکر به وزیر مالیه (فیروز میرزا)، در نطقی تند از فقدان قانون سازمانی، عدم اجرای قوانین مصوب مجلس، اخذ خودسرانه مالیات از مستمندان، بیکاری و توصیه بی‌جهت در استخدام افراد خاص اعتراض نمود. او ضمن تذکر به وزیر مالیه اظهار داشت: «پس از گذشت بیست و دو سال از مشروطیت، ایران هنوز يك بودجه مرتب ندارد. قوانین مجلس مانند همین تشکیلات درست اجرا نمی‌شود، تذکر این است که بیشتر دقت شود، قانون شوخی نیست، قدری جدیت کنید». او در مورد اخراج و استخدام کارکنان اداره ارزاق گفت: «صد نفر بدون جهت استخدام می‌کنند. بیکاران در محل دیگر استخدام گردند و مستخدمین توصیه‌ای نیاورند» و در پایان اظهار داشت: «فقط چیزی که باید کسر شود، رتبه‌ها است، مدیرکل، معاون کل بی‌خود، خیلی هست». (مهدوی، مذاکرات، دوره ۶، جلسه ۱۲۸)

مهدوی اعتنایی به قانون نداشت. در مجلس چهارم (عاقلی، ۱۳۷۷: ۹۱) و پنجم از همین شهر با تقلب نماینده شد و این امر اعتراضاتی را برانگیخت. او هنگام انتخابات دوره پنجم اظهار کرده بود برای نمایندگی احتیاج به دوسیه^۱ و دفتر ندارد، با همراهی رئیس دولت نماینده خواهد شد. (فکر آزاد، ۱۳۰۲: ۲/۹۴-۴) مهدوی در جلسه ۱۲۹ در رابطه با تبصره دو دوازدهم عنوان کرد: «بودجه ارزاق از اول مرداد در ماه، از ده هزار تومان نباید تجاوز نماید». همچنین در مورد مخارج بی‌رویه اداره ارزاق اظهار نمود: «صحیح نیست که بودجه اداره ارزاق، جزو بودجه دولتی نباشد. قرار شد بودجه آن بررسی شود ولی اقدام نشد. در شهر جوان‌های خیلی شیک با اتومبیل‌های اداره ارزاق که مال مملکت و بیوه‌زن‌ها است حرکت می‌کنند و هیچ توجهی به حرف‌های کمیسیون بودجه نشده است». (مهدوی، مذاکرات، دوره ۶، جلسه ۱۲۹) او با شرط اصلاح امور اقتصادی پیشنهاد خود را پس گرفت.

۱. پرونده.

انتقاد از نحوه احداث راه‌های کشور و خراسان (جلسه ۹۳)

نحوه ساخت جاده‌ها و راه‌های کشور باعث شد برای اولین بار در مجلس ششم یکی از نمایندگان مشهد در خصوص راه‌های خراسان به عنوان ناطق پیش از دستور (جلسه ۹۳) اعتراض کند. رئیس‌التجار این شیوه را غیر اصولی دانست، زیرا به عقیده او جاده در دست ساخت، نیمه‌کاره‌ها و در نتیجه از بین می‌رفت. همچنین، نصف درآمد مالیات مناطق از جمله خراسان باید شفاف و صرف ساخت و بازسازی راه‌های این ناحیه می‌شد. او گفت برای راه خراسان، ۵۰ هزار تومان اعتبار در نظر گرفته شده است در صورتی که از نظر زیارتی و جذب زوار بسیار حائز اهمیت است. (مهدوی، مذاکرات، دوره ۶، جلسه ۹۳) معاون وزارت عامه سخنان او را تصدیق کرد و اظهار داشت در ۱۳۰۶ ش جهت کل راه‌ها ۱/۸۰۰ هزار تومان اختصاص داده شده که تناسبی ندارد و بودجه سال قبل برای ۲۶۷ فرسنگ راه خراسان، ۹۱ هزار و دویست تومان بود. بنابراین، نمایندگان تذکر دهند تا اصلاح گردد. گزارش روزنامه آزادی نیز سخنان مهدوی را تأیید نمود. (آزادی، ۱۳۰۷: ۲/۸) باید در نظر داشت رئیس‌التجار مدتی صاحب امتیاز و پیمانکار جاده شوسه مشهد- قوچان بود و به علت کوتاهی در نگهداری و مرمت آن، دولت امتیاز او را لغو نمود. (قاسمیان، ۱۳۶۷: ۱۲۴/۱)

سؤال از وزراء و تهدید به استیضاح

۱. سؤال از اتابکی وزیر پست و تلگراف درباره سیم‌کشی تلگراف و اجرای آن در پنجم آذر ۱۳۰۵ ش. (شجیعی، ۱۳۷۵: ۶۰/۳). ۲. سؤال از وزیر مالیه (فیروز) و عدلیه (داور) درباره رئیس مالیه شیروان جهت شکنجه و قتل زنی در شیروان و تهدید به استیضاح در جلسه ۱۰۸ سوم خرداد ۱۳۰۶ ش. (اطلاعات، ۱۳۰۶: ۴/۲۳۴؛ شجیعی، ۱۳۷۵: ۱۴۶/۳) که با پیگیری دولت در جلسه ۱۱۴ وزیر مالیه خبر دستگیری عوامل مقصر شیروان را به اطلاع مجلس رساند. (اطلاعات، ۱۳۰۶: ۲/۲۳۴). ۳. سؤال از هر دو وزیر در جلسه فوق به سبب قتل فردی در ولایت جام توسط مأمور گمرک و تصاحب املاک مردم توسط رئیس مالیه قوچان. ۴. اخذ مالیات سرشماری از مردم برخلاف قانون در این شهر و تهدید به استیضاح در صورت عدم پاسخ‌گویی. (شجیعی، ۱۳۷۵: ۱۴۶/۳). ۵. سؤال از کفیل پست و تلگراف درباره وضعیت پست خراسان (جلسه ۱۸۷، دی ۱۳۰۶ ش) در این زمان هفته‌ای یک بار پست هوایی از تهران به مشهد و بالعکس برقرار بود و مرسوله‌های پستی همانند دوره قاجار، توسط قاطر و الاغ حمل می‌شد. (مهرمنیر، ۱۳۰۶: ۳/۴۰) در استیضاح کابینه مستوفی (جلسه ۵۵، دی ۱۳۰۵ ش) مهدوی مشارکت داشت. (مکی، ۱۳۶۲: ۲۴۲/۴) حمید نیری نیز این موضوع را تأیید نمود. (نیری، ۱۳۶۹: ۴۶۱) استیضاح دولت نشان داد که او مخالف اقلیت مجلس و مدرس بود، زیرا این کابینه با حمایت مدرس روی کار آمد و مورد فوق را می‌توان دلیل دیگری بر همسویی مهدوی با جناح تدین دانست.

رخدادهای سیاسی مجلس ششم و مواضع مهدوی

مجلس ششم در کل نسبت به حوادث سیاسی به دلیل استبداد و مصالح شخصی افراد منفعل بود. شورش پادگان مراوه‌تپه^۱ و سلماس^۲ در تیر ۱۳۰۵ ش (عاقلی، ۱۳۷۹: ۲۱۱/۱) باعث شد ده کودک در بجنورد بر اثر بمب کشته (پورشالچی، ۱۳۸۴: ۳۰۷-۳۰۵) و ۱۲ نفر اعدام شوند (اطلاعات، ۱۳۰۵: ۳/۹) و نیز ۵۴ نفر در سلماس تیرباران شدند. (بیگلری، ۱۳۵۰: ۴۰-۴۷) با ترور نافرجام مدرس در ۸ آبان جلسه ۲۴ مجلس و ۱۲ آبان جلسه ۲۶ هرچند تعدادی از نمایندگان در نطق خود از دولت مستوفی خواستند هرچه سریع‌تر ضاربین دستگیر و قضیه به اطلاع مجلس برسد، اما نتیجه‌ای نیافت و نمایندگان

۱. بجنورد.

۲. آذربایجان.

مشهد از جمله مهدوی در این رابطه سکوت کردند. در قیام ۱۰۵ روزه حاج آقا نورالله با وجودی که طبق اصل ۳۰ و ۳۳ متمم قانون اساسی مشروطه، نمایندگان در تمام امور کشور حق تحقیق و تفحص داشتند (رحیمی، ۱۳۵۷: ۲۲۷)، اما مجلس در رابطه با این قیام و همچنین فوت مرموز رهبر آن، تنها به تعطیلی جلسه ۱۸۴ اکتفا نمود و به خاطر قتل امیرطهماسب (۱۳۰۷/۱/۱۵) وزیر کابینه هدایت با وجود اعلام عزای عمومی و تعطیلی ادارات، این واقعه نیز پیگیری نشد؛ در صورتی که ترور او مشکوک بود. (جلایی، ۱۳۹۲: ۹۹) به لحاظ اهمیت سیاسی پیمان‌های خارجی، عهدنامه تأمینیه، قانون شیلات و قرارداد گمرکی بین ایران و شوروی تصویب گردید. (جلسه ۱۵۶، ۲۵-۱۵۹، ۳۰ مهر ۱۳۰۶ ش) و عهدنامه مودت بین ایران و لهستان، ایران و افغانستان از دیگر مصوبات خارجی بود. (مهدوی، مذاکرات، دوره ۶، جلسه ۲۴۹) مهدوی در تمام مصوبات خارجی مرخصی بود و از این رو غایب اعلام گردید.

مرخصی و غیبت مهدوی

رئیس‌التجار از ۱۰ مرداد ۱۳۰۶ ش یک ماه، از ۱۰ مهر همین سال مجدداً ۲۴ روز، در ۲۹ بهمن ۱۳۰۶ ش الی ۲۰ فروردین ۱۳۰۷ ش (۵۰ روز) با حقوق نمایندگی (ماهانه ۳۰۰ تومان) مرخصی رفت و به این ترتیب حدود سه ماه و اندکی غایب و دلیل حداقل شرکت در رأی‌گیری مصوبات (۴۵ مصوبه) ناشی از کثرت غیبت او می‌باشد. مهدوی مجموعاً در ۶۰ جلسه مجلس حضور نداشت.

جدول ۱: مرخصی و غیبت مهدوی (صدیقی، ۱۴۰۳: ۲۰۷)

نماینده	تاریخ	مدت	اعلام خبر	تاریخ	مدت	اعلام خبر	جمع مرخصی	غیبت
مهدوی	۱۳۰۶/۵/۱۲	یک ماه	جلسه ۱۳۶	۱۳۰۶/۷/۱۰	۲۴ روز	جلسه ۱۸۸	۱۰۴ روز	۶۰ جلسه

بر اساس مذاکرات مجلس مشخص می‌شود که مهدوی در مقایسه با سه نماینده دیگر با توجه به حضور اندک و ۶۰ جلسه غیبت، به لحاظ کیفی و تنوع مباحث عملکرد بهتری داشت. تعداد پیشنهادها ۳۲ مورد و مهم‌ترین آن به لحاظ اقدام و تصویب در جدول شماره ۲ آورده شده است.

جدول ۲: پیشنهادها، سؤالات و ارائه طرح‌های فردی و جمعی مهدوی (صدیقی، ۱۴۰۳: ۲۶۰-۲۵۸)

مهدوی				
ترتیب	جلسه	نوع پیشنهاد (فردی، جمعی)	پیشنهاد و طرح	تصویب
۱	جلسه ۱۹ (۲۶ مهر ۱۳۰۵ ش)	جمعی	طرح مهدوی و سایر نمایندگان درباره اصلاح ماده ۱۵ نظام‌نامه مجلس.	تصویب
۲	جلسه ۲۳ (۵ آبان ۱۳۰۵ ش)	جمعی	پیشنهاد ارجاع گزارشات مجلس پنجم به علت عدم تصویب به کمیسیون جدید در این مجلس.	تصویب
۳	جلسه ۲۳ (۵ آبان ۱۳۰۵ ش)	جمعی	پیشنهاد ارجاع خبر کمیسیون داخله دوره پنجم درباره قانون بلدی به کمیسیون مربوطه در این مجلس.	تصویب

مهدوی				
ترتیب	جلسه	نوع پیشنهاد (فردی، جمعی)	پیشنهاد و طرح	تصویب
۴	جلسه ۳۴ (۶ آذر ۱۳۰۵ ش)	فردی	پیشنهاد حذف مالیات‌های قالی بافان منازل یا مغازه متعلق به خود.	تصویب
۵	جلسه ۳۵ (۸ آذر ۱۳۰۵ ش)	جمعی	طرح انتشار مذاکرات مجلس جهت آگاهی مردم از مذاکرات مجلس.	تصویب
۶	جلسه ۵۷ (۴ بهمن ۱۳۰۵ ش)	فردی	پیشنهاد پرداخت هزینه سرم و واکسن مؤسسه دفع آفات حیوانی جهت جلوگیری از گاوگیری توسط مالکان.	تصویب
۷	جلسه ۶۵ (۳۰ بهمن ۱۳۰۵ ش)	پیش از دستور	پیشنهاد حضور وزرا در مذاکرات مجلس و دفاع از لوایح خود.	-
۸	جلسه ۶۶ (۲ اسفند ۱۳۰۵ ش)	پیشنهاد در مسیر عبور راه آهن	تأیید	-
۹	جلسه ۹۳ (۵ اردیبهشت ۱۳۰۶ ش)	سؤال	در مورد راه‌های کشور، خراسان و راه تهران - مشهد.	تأیید معاون وزارت عامه
۱۰	جلسه ۹۵ (۹ اردیبهشت ۱۳۰۶ ش)	فردی	تأیید و پیشنهاد پرداخت مطالبات کمپانی شنیدر فرانسوی به عنوان عضو کمیسیون بودجه.	تصویب
۱۱-۱۲	جلسه ۱۰۸ (۳۱ اردیبهشت ۱۳۰۶ ش)	دو سؤال از وزیر مالیه	درباره ظلم امین مالیه شیروان، مأمور گمرک جام، قتل، رئیس مالیه قوچان و تهدید به استیضاح.	رسیدگی شد
۱۳	جلسه ۱۸۷ (۱۰ دی ۱۳۰۶ ش)	سؤال از کفیل پست و تلگراف	درباره وضعیت نابسامان پست خراسان.	اقدام شد
۱۴	جلسه ۱۹۹ (۵ بهمن ۱۳۰۶ ش)	فردی	درباره اخذ عوارض بندری از کشتی‌ها.	تصویب

جدول ۳: پیشنهادهای مهدوی در مقایسه با دیگر نمایندگان مشهد (صدیقی، ۱۴۰۳: ۲۶۰)

مهدوی									
شماره	پیشنهاد مصوب	عدم تصویب	طرح مصوب	پیشنهاد مسترد	نطق پیش از دستور	نطق	تذکر به وزیر مالیه	سؤال از وزیر	جمع
۱	۷	۸	۲	۴	۱	۱	۲	۷	۳۲
میرممتاز									
شماره	پیشنهاد مصوب	پیشنهاد عدم تصویب	ارجاع به کمیسیون	مسترد	جمع				
۱	۵	۱۱	۴۸	-	۶۴				
پورتیمور									
۱	۱	۳	۱	۲	۷				
آیت الله زاده خراسانی									
۱	-	-	۵	-	۵				

نتایج جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که مهدوی با ۳۲ پیشنهاد متنوع در مقایسه با سایر نمایندگان مشهد، تسلط بر لوایح و مباحث داشته است. میرممتاز با ۴۸ پیشنهاد در مورد بلدیة، در مجموع با ۶۴ مورد از نظر تعداد بالاترین رقم، پورتیمور و آیت‌الله‌زاده با فاصله زیاد به ترتیب ۷ و ۵ پیشنهاد در مرحله بعدی قرار دارند که به نظر می‌رسد نشانه عملکرد ضعیف این نمایندگان باشد.

نتیجه

غلامرضا مهدوی اصفهانی‌الاصل، نماینده مشهد در مجلس اول و پسرعموی امین‌الضرب دوم، نائب رئیس این مجلس، به علت اقامت طولانی پدرش در مشهد و املاک فراوان در خراسان، بومی محسوب می‌شد. او در دوره چهارم توسط قوام، والی خراسان و مجلس بعدی با تقلب و حمایت دولت از سبزواری نماینده شد. از امضاءکنندگان طرح جمهوری خواهی در مجلس پنجم و سپس طرفدار تغییر سلطنت، به عنوان نماینده همین شهر در مجلس مؤسسان به پادشاهی رضاخان رأی داد و با دخالت نظامیان دوره ششم وکیل گردید. از میان نمایندگان مشهد، او مستقیماً با دربار و شاه ارتباط داشت و با وزیر دربار، عامل برگزاری انتخابات، دوست صمیمی بود. رئیس‌التجار در مقایسه با سه نماینده دیگر مشهد، بیشترین فعالیت پارلمانی را از جهت نطق، طرح، پیشنهاد و سؤال از وزراء داشت. بی‌تردید تواتر و پیشینه نمایندگی و نیز میزان وابستگی او به حکومت در مواضع وکلا مؤثر بود. از این رو، برخی از آن‌ها شاید ملاحظات سیاسی را بیشتر مدنظر قرار می‌دادند، اما مهدوی با توجه به عوامل فوق، اگرچه به لحاظ کمی در مجلس حضور نداشت، اما کثرت، تنوع و صراحت سخنان و پیشنهادهایش حاکی از تجربه کاری و سابقه نمایندگی و نیز برخورداری از حمایت دربار بود. در رابطه با حوزه انتخابیه، به شهر مشهد توجه نداشت و در رأی‌گیری به لوایح، با وجودی که در برخی موارد به عنوان مخالف سخن می‌گفت، اما رأی موافق می‌داد. او جزو کمیسیون بودجه، از مهم‌ترین کمیسیون‌های مجلس بود. مرخصی و غیبت زیاد مهدوی را می‌توان از نقاط ضعف او در کسوت نمایندگی به شمار آورد.

- اداره کل قوانین مجلس شورای ملی. (۱۳۵۱). مجموعه فهرست تاریخی قوانین و مصوبات از دوره اول تا پایان دوره بیست و دوم قانون‌گذاری. تهران: مجلس شورای ملی.
- ارجمند، محمد. (۱۳۸۵). شش سال در دربار پهلوی: خاطرات محمد ارجمند: سرپرست تلگراف‌خانه مخصوص رضاشاه. به‌کوشش عبدالرضا هوشنگ مهدوی. تهران: پیکان.
- اسماعیلی، علیرضا و همکاران. (۱۳۷۸). اسنادی از انتخابات مجلس شورای ملی در دوره پهلوی اول. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- اطلاعات. (۱۳۰۵). سال ۱، شماره ۹؛ (۱۳۰۶). سال ۱، شماره ۲۲۰؛ (۱۳۰۷). سال ۲، شماره ۴۶۳.
- امیرطهماسب، عبدالله. (۱۳۵۵). تاریخ شاهنشاهی رضاشاه. تهران: دانشگاه تهران.
- آبراهامیان، یرواند. (۱۳۸۹). ایران بین دو انقلاب: از مشروطه تا انقلاب اسلامی. ترجمه کاظم فیروزمند و همکاران. تهران: مرکز.
- آزادی. (۱۳۰۴ ش). سال ۱، شماره ۷، (۱۳۰۷ ش). سال ۳، شماره ۱، ۱۳، ۲۸.
- آوری، پیترو. (بی‌تا). تاریخ معاصر ایران: از تأسیس سلسله پهلوی تا کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲. ترجمه محمد رفیعی مهرآبادی. ج ۲. تهران: عطایی.
- بختیاری، سعید. (۱۳۹۱). اطلس راه‌های ایران. تهران: مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی.
- بشیری، احمد. (۱۳۶۷). کتاب نارنجی: گزارش‌های سیاسی وزارت خارجه روسیه تزاری درباره انقلاب مشروطه ایران. ترجمه حسین قاسمیان. ج ۱، تهران: نور.
- بهار. (۱۳۰۱). سال ۶، شماره ۱۵؛ سال ۱۳، شماره ۵۵۹.
- بیگلری، حیدرقلی. (۱۳۵۰). خاطرات یک سرباز. تهران: ستاد بزرگ ارتشتاران، اداره روابط عمومی، بررسی‌های تاریخی.
- پورشالچی، محمود. (۱۳۸۴). قزاق: عصر رضاشاه پهلوی بر اساس اسناد وزارت خارجه فرانسه. تهران: مروارید، فیروزه.
- توحیدی، کلیم‌الله. (۱۳۷۳). حرکت تاریخی کرد به خراسان در دفاع از استقلال ایران. ج ۴. مشهد: مؤلف.
- توحیدی، کلیم‌الله. (۱۳۷۴). اسفراین، دیروز، امروز. مشهد: واقفی.
- جعفری، عباس. (۱۳۸۹). دانشنامه کتابشناسی. ج ۱. تهران: مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی.
- جلایی، زهرا. (۱۳۹۲). «قتل‌های سیاسی در دوره پهلوی اول». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. مشهد: دانشگاه فردوسی.
- حبیل‌المتین. (۱۳۰۹). سال ۳۹، شماره ۳-۴.
- خورشید. (۱۳۰۴). سال ۲، شماره ۴۴.
- دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۷). لغت‌نامه. ج ۶. تهران: دانشگاه تهران.
- رحیمی، مصطفی. (۱۳۷۵). قانون اساسی ایران و اصول دموکراسی. تهران: امیرکبیر.
- رضوی‌نژاد، مرتضی؛ قنبری، محمد. (۱۳۹۹). آشنایی با مراکز و محلات شهر مشهد. مشهد: بوی شهر، بهشت.
- سیدی‌فرخ، مهدی. (۱۳۹۲). نگاهی به جغرافیای تاریخی شهر مشهد. مشهد: شورای اسلامی شهر مشهد، مرکز پژوهش‌ها.
- شجیعی، زهرا. (۱۳۴۴). نمایندگان مجلس شورای ملی در بیست و یک دوره قانون‌گذاری. تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی.
- شجیعی، زهرا. (۱۳۷۵). نقش نمایندگان در مجالس قانون‌گذاری عصر مشروطیت: نظارت قانون‌گذاران بر عملکرد هیأت

- وزیران عصر اول مشروطیت سلطنت خاندان پهلوی. ج ۲، تهران: سخن.
- شورای نویسندگان، مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات. (۱۳۸۴). انتخابات مجلس پنجم به روایت اسناد. ج ۱. تهران: وزارت اطلاعات، مرکز بررسی اسناد تاریخی.
- شیبانی، اکرم. (۱۳۹۲). خراسان و نقش استانداران در دوره پهلوی اول. مشهد: آهنگ قلم.
- صدیقی، محمود. (۱۴۰۳). «کارنامه نمایندگان مشهد در مجلس ششم شورای ملی». پایان نامه کارشناسی ارشد. مشهد: دانشگاه فردوسی.
- عاقلی، باقر. (۱۳۷۲). تیمورتاش در صحنه سیاست ایران. تهران: جاویدان.
- عاقلی، باقر. (۱۳۷۷). قوام السلطنه. تهران: جاویدان.
- عاقلی، باقر. (۱۳۷۹). روزشمار تاریخ ایران از مشروطه تا انقلاب اسلامی. ج ۱. تهران: گفتار.
- عاقلی، باقر. (۱۳۸۰). شرح حال رجال سیاسی و نظامی معاصر ایران. ج ۱-۳. تهران: گفتار، علم.
- علی اکبری بایگی، علی اکبر. (۱۳۹۶). اسنادی از انتخابات مجلس شورای ملی: دوره های ششم، هفتم، هشتم و نهم. زیر نظر پرویز اسماعیلی و عبدالله گیویان. تهران: جمهور ایران.
- غنی، قاسم. (۱۳۶۱). زندگی من. تهران: آبان.
- فرهنگ قهرمانی، عطاءالله. (۱۳۵۶). اسامی نمایندگان مجلس شورای ملی از آغاز مشروطیت تا دوره ۲۴ قانون گذاری و نمایندگان مجلس سنا در هفت دوره تقنینیه از ۱۲۵۰۸ تا ۱۲۵۳۶ شاهنشاهی. تهران: مجلس شورای ملی.
- فکرآزاد. (۱۳۰۲). سال ۲، شماره ۹۴، ۱۰۰، ۱۰۹، ۱۱۰.
- قصابی گزکوه، جلیل. (۱۴۰۲). «تجارت مشهد و عوامل مؤثر بر آن (از سلطنت مظفرالدین شاه تا پایان دوره قاجار)». رساله دکتری. مشهد: دانشگاه فردوسی.
- کاتوزیان، محمدعلی. (۱۳۷۷). اقتصاد سیاسی ایران از مشروطیت تا پایان سلسله پهلوی. ترجمه محمدرضا نفیسی و کامبیز عزیزی. تهران: مرکز.
- کدی، نیکی آر. (۱۳۶۹). ریشه های انقلاب ایران. ترجمه عبدالرحیم گواهی. تهران: قلم.
- کمام (کتابخانه موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی): ۴۱/۰۷۴۱۰، ۴۱/۰۷۴۱۲، ۴۴/۰۷۴۱۰، ۴۱/۰۷۴۱۰، ۴۱/۰۷۴۱۲؛ ۴۱/۰۷۴۱۰/۳، ۴۱/۰۷۴۱۰/۴، ۴۱/۰۷۴۱۰/۴، ۴۱/۰۷۴۱۲/۶، ۴۱/۰۷۴۱۲/۶، ۱۹۳۸۷۳، ۰۱/۱۹۳۸۵۶، ۰۳۲۴۳/۰۰۰۱۱، ۴۴-۰۳۲۴۳/۰۰۰۱۱.
- متولی حقیقی، یوسف. (۱۳۹۲). تاریخ معاصر مشهد: پژوهشی پیرامون تحولات سیاسی اجتماعی مشهد از انقلاب مشروطیت تا انقلاب اسلامی. ج ۱. مشهد: شورای اسلامی شهر مشهد، مرکز پژوهش ها.
- مجموعه قوانین موضوعه و مسائل مصوبه دوره ششم تقنینیه. (۱۳۱۱). تهران: دائرة قوانین و مطبوعات مجلس شورای ملی.
- مدرس رضوی، محمدتقی. (۱۳۷۸). سال شمار وقایع مشهد در قرن های پنجم تا سیزدهم. به کوشش ایرج افشار. مشهد: بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی.
- مدرسی، علی. (۱۳۷۴). مرد روزگاران (مدرس شهید، نابغه ملی ایران). تهران: هزاران.
- مروارید، یونس. (۱۳۷۷). از مشروطه تا جمهوری: نگاهی به ادوار مجالس قانون گذاری در دوران مشروطیت. ج ۱-۲. تهران: اوحدی.
- مشروح مذاکرات مجلس ششم شورای ملی؛ شماره جلسات: ۳، ۱۹، ۲۳، ۳۴، ۳۵، ۵۷، ۵۸، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۹۱، ۹۳، ۹۵، ۱۰۸، ۱۲۸، ۱۳۶، ۱۵۶، ۱۵۹، ۱۹۹، ۲۴۹، ۲۳۵.
- مکی، حسین. (۱۳۶۲). تاریخ بیست ساله ایران: آغاز سلطنت دیکتاتوری پهلوی. ج ۴. تهران: ناشر.

مهدوی، شیرین. (۱۳۷۹). حاج محمدحسن کمپانی امین دارالضرب. ترجمه منصوره اتحادیه و فرناز امیرخانی. تهران: تاریخ ایران.

مهدوی، عبدالرضا هوشنگ. (۱۳۷۷). سیاست خارجی ایران در دوران پهلوی ۱۳۵۷-۱۳۰۰. تهران: پیکان.

مهرمنیر. (۱۳۰۶). سال ۶، شماره ۴۰؛ (۱۳۰۷). سال ۷، شماره ۱۲-۱۳.

میرزا صالح، غلامحسین. (۱۳۸۷). فروپاشی قاجار و برآمدن پهلوی: گزارش کنسولگری های انگلیس. ترجمه غلامحسین میرزا صالح. تهران: نگاه معاصر.

میرزا صالح، غلامحسین. (۱۳۹۲). رجال و دیپلمات های عصر قاجار و پهلوی. تهران: معین.

نظری، منوچهر. (۱۳۹۰). رجال پارلمانی ایران (از مشروطه تا انقلاب اسلامی). تهران: فرهنگ معاصر.

نیری، حمید. (۱۳۶۹). زندگی نامه مستوفی الممالک. تهران: وحید.

هدایت، مهدی قلی. (۱۳۶۱). خاطرات و خطرات. تهران: زوار.

همبلی، گاوین. (۱۳۷۲). «خودکامگی پهلوی: رضاشاه (۱۳۲۰-۱۳۰۰)». سلسله پهلوی و نیروهای مذهبی به روایت تاریخ کمبریج. ترجمه عباس مخبر. تهران: طرح نو.

الهی، حسین. (۱۳۸۲). احزاب و سازمان های سیاسی و عملکرد آن ها در خراسان در سال های ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲ ش. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.

References

- Abrahamian, Ervand. (2010). Iran Between Two Revolutions: From the Constitutional Revolution to the Islamic Revolution. Translated by Kazem Firoozmand et al. Tehran: Markaz.
- Ali-Akbari Baygi, Ali-Akbar. (2017). Documents on the Elections of the National Consultative Assembly: Sixth, Seventh, Eighth, and Ninth Periods. Under the supervision of Parviz Esmaeili and Abdollah Givian. Tehran: Jomhoor-e Iran.
- Amir Tahmasb, Abdollah. (1976). The Imperial History of Reza Shah. Tehran: University of Tehran.
- Aqeli, Baqer. (1993). Teymourtash on the Political Scene of Iran. Tehran: Javidan.
- Aqeli, Baqer. (1998). Qavam al-Saltaneh. Tehran: Javidan.
- Aqeli, Baqer. (2000). Chronology of Iranian History from the Constitutional Revolution to the Islamic Revolution. Vol. 1. Tehran: Goftar.
- Aqeli, Baqer. (2001). Biographies of Contemporary Iranian Political and Military Figures. Vols. 1-3. Tehran: Goftar, Elmo.
- Arjomand, Mohammad. (2006). Six Years in the Pahlavi Court: Memoirs of Mohammad Arjomand: Supervisor of Reza Shah's Private Telegraph Office. Edited by Abdolreza Houshang Mahdavi. Tehran: Peykan.
- Avery, Peter. (n.d.). Contemporary History of Iran: From the Establishment of the Pahlavi Dynasty to the Coup d'État of August 19, 1953. Translated by Mohammad Rafiei Mehrabadi. Vol. 2. Tehran: Ataei.
- Azadi (Freedom). (1925). Year 1, No. 7; (1928). Year 3, Nos. 1, 13, 28.
- Bahar (Spring). (1922). Year 6, No. 15; Year 13, No. 559.
- Bakhtiari, Saeed. (2012). Atlas of Iranian Roads. Tehran: Gitashenasi Geographical and Cartographic Institute.
- Bashiri, Ahmad. (1988). The Orange Book: Political Reports of the Tsarist Russian Ministry of Foreign Affairs on the Iranian Constitutional Revolution. Translated by Hossein Ghasemian. Vol. 1. Tehran: Noor.
- Biglari, Heydargholi. (1971). Memoirs of a Soldier. Tehran: Supreme Command Headquarters, Public Relations Department, Historical Studies.

- Collection of Enacted Laws and Approved Matters of the Sixth Legislative Period. (1932). Tehran: Department of Laws and Publications of the National Consultative Assembly.
- Council of Authors, Center for the Review of Historical Documents of the Ministry of Intelligence. (2005). Elections of the Fifth Parliament as Narrated by Documents. Vol. 1. Tehran: Ministry of Intelligence, Center for the Review of Historical Documents.
- Dehkhoda, Ali-Akbar. (1998). Loghatnameh (Dictionary). Vol. 6. Tehran: University of Tehran.
- Detailed Proceedings of the Sixth National Consultative Assembly, Session Nos.: 3, 19, 23, 34, 35, 57, 58, 65, 66, 67, 91, 93, 95, 108, 128, 136, 156, 159, 199, 249, 235.
- Elahi, Hossein. (2003). Political Parties and Organizations and Their Performance in Khorasan from 1941 to 1953. Mashhad: Ferdowsi University of Mashhad
- Esmacili, Alireza et al. (1999). Documents on the Elections of the National Consultative Assembly in the First Pahlavi Period. Tehran: Printing and Publishing Organization of the Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Ettela'at (Information). (1926). Year 1, No. 9; (1927). Year 1, Nos. 220, 234; (1928). Year 2, No. 463.
- Farhang Ghahramani, Ataollah. (1977). Names of the Representatives of the National Consultative Assembly from the Beginning of Constitutionalism to the 24th Legislative Period and the Senators in Seven Legislative Terms from 1929 to 1977. Tehran: National Consultative Assembly.
- Fekr-e Azad (Free Thought). (1923). Year 2, Nos. 94, 100, 109, 110.
- General Directorate of Laws of the National Consultative Assembly. (1972). Collection of Historical Laws and Approvals from the First to the Twenty-Second Legislative Periods. Tehran: National Consultative Assembly.
- Ghani, Qasem. (1982). My Life. Tehran: Aban.
- Ghasabi Gazkuh, Jalil. (2023). "Trade in Mashhad and Its Influencing Factors (from the Reign of Mozaffar al-Din Shah to the End of the Qajar Period)." Doctoral Dissertation. Mashhad: Ferdowsi University.
- Hab al-Matin. (1930). Year 39, Nos. 3-4.
- Hambly, Gavin. (1993). "Pahlavi Autocracy: Reza Shah (1921-1941)." In The Pahlavi Dynasty and Religious Forces as Narrated by Cambridge History. Translated by Abbas Mokhber. Tehran: Tarh-e No.
- Hedayat, Mehdi Gholi. (1982). Memoirs and Dangers. Tehran: Zavvar.
- Jafari, Abbas. (2010). Encyclopedia of Bibliography. Vol. 1. Tehran: Gitashenasi Geographical and Cartographic Institute.
- Jalayeri, Zahra. (2013). "Political Assassinations in the First Pahlavi Period." Master's Thesis. Mashhad: Ferdowsi University.
- Katouzian, Mohammad Ali. (1998). The Political Economy of Iran from Constitutionalism to the End of the Pahlavi Dynasty. Translated by Mohammad Reza Nafisi and Kambiz Azizi. Tehran: Markaz.
- Keddie, Nikki R. (1990). Roots of the Iranian Revolution. Translated by Abdolrahim Gavahi. Tehran: Qalam.
- Khorshid (Sun). (1925). Year 2, No. 44.
- Library, Museum and Documentation Center of the Islamic Consultative Assembly (KAMAM): 07412/41, 07410/41, 07410/44, 07412/41, 3/07410/41, 4/07410/41, 07412/41, 6/07412/41, 193873, 193856/01, 00011/03243-44.
- Mahdavi, Abdolreza Houshang. (1998). Iran's Foreign Policy in the Pahlavi Era (1921-1978). Tehran: Peykan.
- Mahdavi, Shirin. (2000). Haj Mohammad Hassan Kumpani Amin-e Dar al-Zarb. Translated by Mansoureh Ettehadiyeh and Farnaz Amirkhani. Tehran: History of Iran.
- Maki, Hossein. (1983). Twenty-Year History of Iran: The Beginning of Pahlavi Dictatorship. Vol. 4. Tehran: Publisher.
- Mehr-e Monir. (1927). Year 6, No. 40; (1928). Year 7, Nos. 12-13.
- Mirza Saleh, Gholam Hossein. (2008). The Collapse of the Qajars and the Rise of the Pahlavis: Reports of the British

- Consulates. Translated by Gholam Hossein Mirza Saleh. Tehran: Negah-e Mo'aser.
- Mirza Saleh, Gholam Hossein. (2013). Statesmen and Diplomats of the Qajar and Pahlavi Eras. Tehran: Mo'in.
- Modarres Razavi, Mohammad Taghi. (1999). Chronology of Events in Mashhad from the Fifth to the Thirteenth Centuries. Edited by Iraj Afshar. Mashhad: Islamic Research Foundation of Astan Quds Razavi.
- Modarresi, Ali. (1995). Man of the Ages (Modarres the Martyr, Iran's National Genius). Tehran: Hezaran.
- Morvarid, Younes. (1998). From Constitutionalism to the Republic: A Look at the Legislative Assemblies in the Constitutional Era. Vols. 1–2. Tehran: Ohadi.
- Motavalli Haqiqi, Yousef. (2013). Contemporary History of Mashhad: A Study of the Socio-Political Developments of Mashhad from the Constitutional Revolution to the Islamic Revolution. Vol. 1. Mashhad: Islamic Council of Mashhad, Research Center.
- Nayeri, Hamid. (1990). Biography of Mostowfi ol-Mamalek. Tehran: Vahid.
- Nazari, Manouchehr. (2011). Parliamentary Figures of Iran (from Constitutionalism to the Islamic Revolution). Tehran: Farhang-e Mo'aser.
- Pourshalchi, Mahmoud. (2005). Cossack: The Era of Reza Shah Pahlavi Based on Documents of the French Ministry of Foreign Affairs. Tehran: Morvarid, Firoozeh.
- Rahimi, Mostafa. (1996). Iran's Constitution and the Principles of Democracy. Tehran: Amirkabir.
- Razavinejad, Morteza; Ghanbari, Mohammad. (2020). Introduction to the Centers and Neighborhoods of Mashhad. Mashhad: Boy-e Shahr, Behesht.
- Seddighi, Mahmoud. (2024). "The Record of Mashhad Representatives in the Sixth National Consultative Assembly." Master's Thesis. Mashhad: Ferdowsi University.
- Seydi Farkhod, Mehdi. (2013). A Look at the Historical Geography of Mashhad. Mashhad: Islamic Council of Mashhad, Research Center.
- Shaji'i, Zahra. (1965). Representatives of the National Consultative Assembly in Twenty-One Legislative Periods. Tehran: Institute for Social Studies and Research.
- Shaji'i, Zahra. (1996). The Role of Representatives in the Legislative Assemblies of the Constitutional Era: Legislators' Oversight of the Cabinet's Performance in the First Constitutional Era and the Reign of the Pahlavi Dynasty. Vol. 2. Tehran: Sokhan.
- Sheibani, Akram. (2013). Khorasan and the Role of Governors in the First Pahlavi Period. Mashhad: Ahang-e Ghalam.
- Tohidi, Kalimollah. (1994). The Historical Movement of the Kurds to Khorasan in Defense of Iran's Independence. Vol. 4. Mashhad: Author.
- Tohidi, Kalimollah. (1995). Esfarayen, Yesterday, Today. Mashhad: Vaqefi.